

עת"א 8561/09/22 - ראגי חוויץ נגד שרות בתי הסוהר, מדינת ישראל

בית המשפט המחוזי מרכז-לוד בשבתו כבית-משפט לעניינים מנהליים

עת"א 8561-09-22 חוויץ(אסיר) נ' שרות בתי הסוהר-מחלקת האסיר - זימונים ואח' תיק חיצוני:

בפני
עותר
נגד
משיבים
כבוד השופט דרור ארד-אילון
ראגי חוויץ (אסיר)
1. שרות בתי הסוהר
2. מדינת ישראל

בשם העותר: עו"ד רותם טובול
בשם המשיבים: עו"ד אוהד בוז'י

פסק דין

1. עתירה זו עוסקת בבקשת העותר להשתלב בטיפול המתאים לצרכיו, בשפה הערבית, בשל טענתו, שהוא **"אינו מבין לעומק את השפה העברית ואף מתקשה לדבר בשפה שאינה שפת האם שלו ... ברמה המאפשרת את השתלבותו בטיפול"**.

לאור זאת ביקש העותר לשלבו בטיפול המתאים לצרכיו בשפה הערבית או לחלופין בליווי מתורגמן. כן צירף הצעה לטיפול פרטי בשפה הערבית שיועד לשחרור מוקדם.

2. עמדת המשיב היא, שהתנגדותו של העותר להמשך הטיפול היא בשל העדר מוטיבציה, שכן **"רמת העברית שלו מספיקה עבור השתלבות בקבוצה טיפולית"**.

באשר להצעות העותר, טוען המשיב שאין בידיו סמכות להכיר מראש בטיפול פרטי מחוץ לכתלי בית הסוהר, ושמתעמי סודיות ואמון (כלפי שאר משתתפי הקבוצה), אין אפשרות לשלב מתורגמן בקבוצה טיפולית או חינוכית.

3. העתירה מעוררת, אם כן, היבט פרטי באשר להתאמת הטיפול בעברית לצרכי העותר וקיומן של חלופות, והיבט עקרוני באשר להשלכות של העדר אפשרות לטיפול בערבית במסגרת המשיב. כפי שאבהיר בהמשך, מצאתי שיש מקום לקבל באופן חלקי את העתירה באשר לענייניו של העותר, בלי שנדרשת, לפי שעה, הכרעה בשאלה הרחבה יותר.

4. העותר, כבן 60, נשוי ואב ל-6 ילדים, נושא מאסר בן 4 שנים ו-6 חודשים בגין עבירות מין. מועד שחרורו המלא הוא 24.12.23, הוא מסווג בקטגוריה ב'1 ומשולב בסבב חופשות. בשל מחלת עיניים קשה שהובילה לעיוורון חלקי (כדי 90%), הועבר העותר מאגף 4 המיועד לעברייני מין לאגף 2 המיועד לאסירים במצב בריאותי קשה, שם הוא נעזר בתומך במשך כל שעות היממה.

5. במהלך מאסרו, השלים העותר השכלת יסוד של 8 שנות לימוד. הוא השתתף ב-43 מפגשים בקבוצת

'רכבת' 'מרחב חיים', עד שנאלץ לעבור לאגף 2 בשל מצבו הבריאותי. לאחר מכן השתתף ב'קבוצת התמודדות עם מאסר'.

6. עמדת גורמי הטיפול לצורך ועדת השחרורים היא, שהעותר הקפיד על השתתפות סדירה ללא בעיות משמעות. בקבוצת 'רכבת' במהלך 2020, "נוכחותו התאפיינה בשקט ורק כאשר מנחי הקבוצה פנו אליו הביע דעתו באופן פעיל". במפגש הפרידה מהקבוצה "התקשה לתאר באילו תכנים הקבוצה סייעה לו וקידמה אותו". בקבוצת התמודדות במאסר במהלך 2021, הוא היה "משתתף שקט ועלה ספק אם הבין את התכנים שהועברו בקבוצה. על אף הקושי לקח חלק בפעילות שהועברה בקבוצה וניכר כי נתרם מהסטינג הטיפולי."

במרץ 2022 הוצע לו להצטרף לקבוצה פסיכו-חינוכית נוספת, אולם בראיון אמר שאינו מדבר עברית ברמה הדרושה, וביקש שלא להשתתף בקבוצה נוספת בעברית. ביחס לעמדתו, מצאו גורמי הטיפול כי "הרושם כי דובר עברית ברמה אשר יכולה לאפשר השתלבותו בדומה לקבוצות קודמות בהן השתתף."

7. בחוות דעת רש"א לצורך בחינת שחרורו המוקדם, נמצא כי העותר "דובר השפה העברית, אך מתקשה לעיתים בהבנה ובביטוי עצמי. על כן השיחה התקיימה באמצעות מתורגמן לשפה הערבית..."

8. בנובמבר 2021 הגיש העותר לוועדת השחרורים חוות דעת סוציאלית פרטית של מכון מבט אחר, שנערכה בידי עו"ס פאדי סאמר. מדובר בחוות דעת מפורטת, שהמשיב לא חלק על מקצועיותה, ושאלן הכרח להידרש לכלל פרטיה. בענייננו, מצא עו"ס סאמר "ביחס לקשייו של הנבדק בהבנה ובביטוי עצמי בשפה העברית, כי תנאים אלו לצד חווית הנחיתות והלעד שחוזה לדבריו מצד אסירים אחרים, היוו תנאי פתיחה שאינם אופטימאליים להשתלבות בטיפול קבוצתי פסיכו-חינוכי המבוסס על יכולת הבנה, שיתוף ונשען על חווית אמון הדדית בין חברי הקבוצה." מכון מבט אחר, הציע טיפול פרטני וטיפול קבוצתי בשפה הערבית (במסגרת שחרור מוקדם).

9. נושא זה עמד במרכז הדיון בוועדת השחרורים שהתקיימה במאי 2022. בסופו החליטה ועדת השחרורים שיש להגיש דו"ח עו"ס מעודכן "אשר יבחן אפשרות לשלב את האסיר בכל טיפול ייעודי המתאים לצרכיו."

10. גם לאחר מכן, העותר לא הסכים להשתלב בקבוצה פסיכו-חינוכית לעברייני מין, בשל כך שאינו שולט באופן מספק בשפה העברית.

11. במהלך הדיון שבפני, הציע המשיב המשך שילוב במסגרת חינוך להגברת יכולותיו השפתיות ושילוב בקבוצה פסיכו-חינוכית כללית (לא בהכרח לעברייני מין), והוסיף שעיקר הצורך של העותר הוא "תמיכה, שיפור יכולת ההסתגלות למצבו הרפואי והכנה לשחרור".

12. העותר השיב, שההצעה מתעלמת מגילו המתקדם וממצבו הבריאותי הרעוע (עיוורון של 90%), ושב על העתירה לשלבו בקבוצה טיפולית בערבית או בקבוצה רגילה בליווי מתורגמן.

דיון והכרעה

13. אין חולק שהמשיב חב בפעולה לשילובו של כל אסיר בפעילויות שיקום, מכוח סעיף 11ד', לפקודת בתי הסוהר.

בפרט, "שיקום עברייני מין לצורך מניעה של עבירות מין חוזרות הוא לא רק אינטרס הכלל

אלא הכרח ציבורי. (רע"ב 8966/16 פלוני נ' שב"ס (2017)).

גם באשר לבעלי מוגבלויות מטילה הפקודה חובה "לנקוט בצעדים ובמאמצים להבטחת שילוב מרבי בפעילויות השיקום אסירים בעלי מוגבלויות. זאת תוך מתן מענה הולם לצרכיהם המיוחדים ותוך ביצוע ההתאמות הנדרשות בנסיבות העניין." (עת"א 32437-09-14 פלוני נ' שב"ס (2014)). כך גם באשר לאסירים בטחונים (עת"א 49178-07-13 ג'בארין נ' שב"ס (2013); רע"ב 1981/14 (2015)).

ואכן, במהלך המאסר, המשיב פעל כפי חובתו בעניין זה. העותר שולב בקבוצות חינוכיות וטיפוליות, השתתף בהן והתקדם בדרכו. אולם השאלה אינה באשר לעבר, אלא באשר להמשך הטיפול המוצע.

14. בעניין שליטתו של העותר בערבית, הובאו ראיות של ממש לקושי בהמשך טיפול בשפה העברית. גורמי הטיפול הציגו ספק האם העותר הבין את תכני הטיפול; תועד קושי בביטוי עצמי; השתתפות נעשתה באופן "שקט"; עמדת רש"א היא שהעותר "מתקשה לעיתים בהבנה וביטוי עצמי"; העותר מביע מוטיבציה אך אינו נכון להשתתף בטיפול נוסף בעברית; הוצגה עמדתו המפורטת והמקצועית של עו"ס סאמר. **ראיות מנהליות אלו והשתלבותן, מקימות בסיס מספק לטענה, שהעותר אינו שולט בעברית ברמה הדרושה לטיפול, ושלכל הפחות יכולתו להפיק תרומה מהטיפול, מוגבלת.**

15. באחד המקרים דן בית המשפט אגב הכרעה בערעור פלילי ב"נושא הכאוב של העדר טיפול ייעודי לעברייני מין דוברי ערבית" (ע"פ 3102/14 פלוני נ' מדינת ישראל (2014)).

כבוד השופט אורי שוהם התייחס לכך (בפסקה 18 להנמקתו; הקו התחתית אינו במקור):

"על אחת כמה וכמה שיש חשיבות בהענקת טיפול ייעודי-שיקומי לעברייני מין במסגרת הכלא, גם אם עסקינן בדוברי השפה הערבית בלבד. כידוע הוא, כי לא כל בני המיעוט הערבי, שהם אזרחי מדינת ישראל, שולטים בשפה העברית, ובוודאי שלא ברמה של שפת אם, והדברים נאמרים ביתר שאת לגבי תושבי מזרח ירושלים. אין זה מתקבל על הדעת כי במשך עשרות שנים של חיים משותפים, לא נעשה דבר על מנת לאפשר טיפול ייעודי בדוברי ערבית, על מנת להביא, במקרים המתאימים, לשיקומם ולהשתלבותם כאזרחים או כתושבים נורמטיביים בחברה. נראה כי הגיעה השעה, גם אם באיחור רב, לגייס את אנשי המקצוע המתאימים, שהם דוברי השפה הערבית, על מנת להקים מערך טיפולי במסגרת שב"ס, המיועד לבני המגזר הערבי, שאינם יכולים להשתלב בקבוצות הטיפוליות הקיימות."

הוסיף על כך כבוד השופט נעם סולברג:

"... אין כיום קבוצות טיפוליות לדוברי ערבית בבתי הסוהר. חבל שכן, הדבר נצרך. שב"ס מתבקש לעשות את המירב בעניינו של המשיב - בין בטיפול פרטני, בין בטיפול קבוצתי - על מנת לאפשר לו להמשיך בתהליך השיקום שבו החל מחוץ לכתלי הכלא, ולחזור למוטב; לטוב לו ולחברה בכללותה."

והשלים את הדברים כבוד השופט אליקים רובינשטיין:

"שירות בתי הסוהר צריך להיות ערוך לטיפול גם בערביי מזרח ירושלים, ובערבים-ישראלים שאינם דוברי עברית ככל שיש כאלה בין אסיריו, וכמות שצוין חברי השופט סולברג, ולו גם פרטנית. כידוע רבים בישראל העובדים הסוציאליים דוברי

הערבית ומן הציבור הערבי, ונזכור כי ערבית היא משפות המדינה.

16. השאלה של שיקום אסירים ערביים ושל חסמי השפה נבחנה בדו"ח שנערך למרכז המידע של הכנסת: דר' נורית יכימוביץ'-כהן, "שיקום אסירים ערבים בכלא ולאחר השחרור" (2020) (מצוי באתר הכנסת).

נכון לדצמבר 2020, מתוך 5,449 אסירים פליליים 47% מהם היו ערבים. הכוונה ככל הנראה לאסירים שפוטים, שכן לפי סקר צרכים ומענים שערך שב"ס, מצבת האסירים הכוללת בסוף 2019 עמדה על 14,234 שמהם 6,098 שפוטים בפלילים. עלפי הסקר, 65% מן האסירים הפליליים הערבים מעידים שהם שולטים בדיבור בשפה העברית ברמה גבוהה; 18.4% שולטים בה באופן בסיסי; 0.5% מעידים שאינם שולטים בעברית כלל; ולגבי השאר אין מידע (כלאי עדי תויאור, דר' קתרין בן-צבי, "סקר צרכים ומענים טיפוליים" (2020)).

לדברי פרופ' תומר עינת מהמחלקה לקרימינולוגיה באוניברסיטת בר אילן, כמובא בדו"ח "לא רק שאין בשב"ס תוכניות שיקום בערבית, אלא גם אין חשיבה רגישת תרבות על אוכלוסיית היעד שלהן, האסירים הערבים" (דו"ח יכימוביץ'-כהן ע' 9).

לאור העובדה שתוכניות התקון של שב"ס נערכות בעברית, נמצא בדו"ח, "[ש]יכול להיות חסם מפני השתתפות אפקטיבית של אסירים ששליטתם בעברית אינה ברמה המתאימה להשתתפות בתוכניות... יש לתת את הדעת על כך ששליטה טובה בשפה חשובה במיוחד להצלחתן." (שם ע' 8).

17. הדו"ח מפנה את תשומת הלב לכך שבמקרים מסוימים יש גם חסמים לשוניים וגם חסמים תרבותיים, הנובעים ממאפיינים ייחודיים בחברה הערבית (שם, ע' 19).

צירוף זה מקבל ביטוי גם בעמדתו של עו"ס סאמר, בכל הקשור לכך, שאי שליטה מספקת בעברית הובילה במקרה הנדון לכך, שהעותר חש נחיתות, לעג והעדור אמון כשהשתתף בקבוצה.

18. ביטוי לכך ניתן בדו"ח מבקר המדינה 71ג' בעניין "שיקום אסירים בישראל" (ע' 497 הקו התחתני אינו במקור):

"קרוב למחצית מאוכלוסיית הכלואים אינם יהודים, ורובם דוברי ערבית. תהליך טיפול דורש, מטבעו, היחשפות אישית והוא מערב רגש ושיתוף בתכנים אישיים. טיפול בשפת האם יכול להיות אפקטיבי יותר והוא משקף לאסיר שהמערכת מתייחסת ברצינות ובכבוד לצרכיו, למוצאו, לתרבותו ולשפתו. לצורך כך מומלץ כי שב"ס יבחן תגבור מערך הטיפול באוכלוסייה הערבית בבתי הכלא, בין השאר באמצעות גיוס עוסי"ם שיוכלו לתת מענה לאסירים הערבים בשפתם, זאת לצד תגבור הפעולות להקניית השפה העברית לאסירים אלו. פעולה כזו אף עשויה להגביר את האפקטיביות של פעולת השיקום הכוללת של שב"ס ולהקטין את שיעור המועדות בכלל ובקרב האסירים הערביים בפרט."

19. השאלה היא, אם כן, לא רק שליטה "טכנית" בשפה, היכולה להספיק לצרכי יום יום, ואולי אף "לעבור" השתתפות בקבוצות במסגרת המשיב, אלא יכולת להפיק תרומה משמעותית מטיפול רגשי, המחייב לא פעם התבטאות אישית בנושאים רגישים, וממילא שליטה ותחושת בטחון בשפה.

20. לאור דברים אלה, לא נדרשת הכרעה בין עמדת העותר הנתמכת בחוות הדעת של עו"ס סאמר, לפיה העותר לא שולט ברמה הדרושה בעברית, לבין עמדת המשיב ששליטתו מספקת. שתי הטענות חיות זו בצד זו. לעותר יש שליטה בסיסית בעברית, שאפשרה לו לעבור בהצלחה את קבוצות הטיפול. אולם, כפי שעולה

מדיווחי גורמי המשיב, כמובא לעיל, יכולתו להתבטא, להבין ולהפיק תרומה יעילה מטיפול רגשי מורכב - מוגבלת.

21. מן הכלל אל הפרט, לאור החובה להציע מסגרת טיפולית, ולאור הקושי בשליטה מספקת בשפה העברית, קשה להלום את המשך המצב הקיים, שבו העותר שהיה בטיפול ונכון לטיפול נוסף, אינו לא זוכה בפועל לטיפול אפקטיבי.

עמדת המשיב שאין להכיר מראש בטיפול חיצוני - היא עמדה סבירה ולא מצאתי שיש מקום להתערב בה. אין בכך כדי למנוע מהעותר להיעזר בטיפול פרטי במהלך חופשותיו, ולהציג את תוצאותיו בהקשר המתאים.

יחד עם זאת, התנגדות המשיב להשתתפות מתורגמן ראווה לעיון נוסף. מתורגמן בקבוצה טיפולית יכול להיות, הלכה למעשה, חלק מהצוות הטיפולי. אפשר להיעזר בעו"ס דובר ערבית, או למצער במתורגמן בעל הכשרה מסוימת בתחום הטיפול. על כן, יש לבחון את שילובו של העותר בקבוצה פסיכו-חינוכית (או כל קבוצה אחרת המתאימה לצרכיו) בליווי מתורגמן מתאים.

בנוסף או לחלופין, יש לבחון את שילובו של העותר בטיפול פרטי בשפה הערבית, ואם לא ניתן למצוא גורם טיפולי כאמור (עו"ס דובר ערבית), לקיים טיפול פרטי בליווי מתורגמן.

כתנאי למעורבותו, יידרש המתורגמן לחתום על התחייבות לסודיות באשר לתכנים להם ייחשף, והעותר יחתום אף הוא ויתור סודיות כלפי המתורגמן (השוו בעניין טיפול פרטי בשפה האמהרית: עת"א 63710-03-22 **צ'קולה נ' שב"ס** (2022)).

22. לאור דברי אלה, אין צורך להידרש בעתירה זו לשאלה העקרונית של מעמד השפה הערבית ושל החובות הנגזרות ממנה בכל הקשור לטיפול באסירים, ובפרט כאשר כמעט מחצית מן האסירים הפליליים הם ערבים (וכחמישית מהם שולטים בעברית ברמה בסיסית בלבד). (השוו: בג"צ 2111/21 **האגודה לזכויות האדם והאזרח ואח' נ' שב"ס** (2021)).

כבוד השופט רובינשטיין הזכיר בע"פ 3102/14 לעיל, כי **"ערבית היא משפות המדינה"**. עניין זה נוגע בשאלת מעמדה של השפה הערבית. בעניין זה לא מיותר להזכיר את **חוק יסוד: מדינת הלאום של העם היהודי**, שנחקק ב-2018, ושסעיף 4(ב) בו קובע כך:

"לשפה הערבית מעמד מיוחד במדינה; הסדרת השימוש בשפה הערבית במוסדות ממלכתיים או בפניהם תהיה בחוק."

משהוכרעה העתירה שלפנינו על יסוד עניינו הפרטי של העותר, תותר השאלה העקרונית לעיון במקרה המתאים.

23. אולם גם בלי להידרש לשאלות העקרוניות, לנוכח הערות בית המשפט העליון (2014), סקר צרכים ומענים של שב"ס (2020), חוות הדעת של מרכז המידע של הכנסת (2020) ודו"ח מבקר המדינה (2021), שהובאו לעיל, אפשר שהגיעה העת **"לגייס את אנשי המקצוע המתאימים, שהם דוברי השפה הערבית, על מנת להקים מערך טיפולי במסגרת שב"ס, המיועד לבני המגזר הערבי, שאינם יכולים להשתלב בקבוצות הטיפוליות הקיימות"** (כאמור בע"פ 3102/14 לעיל).

24. סוף דבר, בהעדר טיפול בשפה הערבית, אני מורה למשיב לשלב את העותר בטיפול בליווי מתורגמן, בין בקבוצה ובין באופן פרטי, תוך 30 יום מהיום.

ניתן היום, א' טבת תשפ"ג, 25 דצמבר 2022, בהעדר הצדדים.